

ФОРМУВАННЯ ДОВІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасній психології та педагогіці активно досліджується концепція довільної саморегуляції у діяльності, яка тісно пов'язана з поняттям волі. Ці два поняття у наукових дослідженнях (І. Бех, З. Карпенко, В. Котирло та ін.) часто використовуються як взаємозамінні. Відсутність сприятливих умов для розвитку вольової діяльності та поведінки в дошкільному віці може призвести до уповільнення розвитку дитини. Зокрема, це проявляється у зниженні її здатності контролювати власні дії та проявляти стійкість, незалежність і витривалість під впливом зовнішніх соціальних факторів і внутрішніх особистих імпульсів у різних ситуаціях. Також ускладнюється здатність дитини самостійно й ініціативно братися за нові справи та доводити їх до кінця, долати труднощі та перешкоди на шляху до мети, тобто активно проявляти себе в суспільстві. Недостатній розвиток вольової поведінки може призвести до деформацій у її розвитку, а також до деформацій творчих і культурних потреб.

У поведінці дитини дошкільного віку можна виділити два типи дій: довільні та мимовільні, обидва з яких мають цілеспрямований характер. Довільні є складнішими, ніж мимовільні, але механізм їх формування багато в чому схожий. Вони розвиваються з мимовільних рухів через умовно-рефлекторні зв'язки. У дітей дошкільного віку поведінка переважно мимовільна, але завдяки інтенсивному навчанню та вихованню вони поступово оволодівають нею, вчаться свідомо спрямовувати і контролювати свої дії. Коли дитина усвідомлює мимовільний рух і з часом виконує його цілеспрямовано, він стає довільним [1, с. 125].

Наприклад, дії, які спочатку є мимовільними, такі як тривале коливання ногою, з часом можуть стати усвідомленими та цілеспрямованими, перетворюючись на звичку. Довільні рухи, які багаторазово повторюються, стають автоматичними і невід'ємними частинами життя дитини.

У ранньому дитинстві, приблизно у віці двох років, у дитини починає формуватися прагнення до досягнення мети, проте на цьому етапі вона може досягти її лише за допомогою дорослих. Поява особистих бажань сприяє розвитку «внутрішньої» цілеспрямованості, яка визначається потребами та прагненнями самої дитини. Однак у дошкільному віці цілеспрямованість проявляється більше в постановці мети, ніж у її досягненні. Під впливом зовнішніх обставин дитина легко відмовляється від початкового задуму та змінює його на інший.

У дошкільному віці розвиток цілепокладання відбувається у напрямі самостійного й ініціативного визначення цілей, які з часом змінюються за змістом. Молодші дошкільники ставлять цілі, пов'язані з їхніми особистими інтересами та миттєвими бажаннями, тоді як старші дошкільники здатні ставити цілі, які важливі не лише для них, але й для навколишніх. Вільний вибір мети та поведінки визначається не зовнішніми обставинами, а внутрішньою мотивацією дитини. Мотиви, що спонукають до діяльності, пояснюють вибір тієї чи іншої мети [2, с. 86].

Приблизно з трьох років поведінка дитини все частіше мотивується різними мотивами, які змінюють один одного, підкріплюються або вступають у конфлікт. У дошкільному віці формується система співвідношення мотивів, де виділяється головний мотив, що визначає поведінку дитини, підпорядковуючи інші мотиви. Важливо зазначити, що ця система мотивів може легко порушуватися під впливом сильних емоційних імпульсів, що призводить до порушення встановлених правил. Наприклад, дитина, поспішаючи побачити подарунок від бабусі, може забути привітатися, хоча в інших ситуаціях завжди вітається з дорослими та однолітками.

Розширення життєвого простору дошкільника сприяє розвитку різноманітних мотивів, що стосуються його ставлення до навколишнього світу, інших людей і самого себе. Мотиви стають не лише більш різноманітними, але й усвідомлюються дітьми, набуваючи різної спонукальної сили. У віці трьох-п'яти років особливо яскраво проявляється цікавість до змісту та процесу нових видів діяльності, таких як малювання, праця, конструювання та, особливо, гра. Ігрові мотиви зберігають свою важливість протягом усього дошкільного віку, оскільки діти прагнуть «увійти» в уявну ситуацію та діяти відповідно до її правил. Завдяки цьому

знання найкраще засвоюються у дидактичних іграх, а створення уявної ситуації полегшує виконання вимог дорослих. У дошкільному віці діти також виявляють інтерес до більш «дорослих» видів діяльності, таких як читання та рахування, що пов'язано з формуванням передумов навчальної діяльності.

У віці трьох-п'яти років активно розвиваються пізнавальні мотиви. За даними досліджень, діти трьох-чотирьох років часто замінюють пізнавальні завдання ігровими, тоді як у чотирьох-семи-річних спостерігається зростання наполегливості у виконанні розумових завдань. У старших дошкільників пізнавальні мотиви все більше відокремлюються від ігрових, і в дидактичних іграх пізнавальні мотиви виходять на перший план. Діти отримують задоволення не лише від ігрових, але й від розумових завдань, а також від інтелектуальних зусиль, необхідних для їх вирішення. У сфері самосприйняття у дошкільників зростає прагнення до самоствердження та визнання, що пов'язано з потребою усвідомити особистісну значущість, цінність та унікальність. Що старша дитина, то важливішим для неї стає визнання не лише дорослих, але й однолітків. Мотиви, пов'язані з бажанням отримати визнання, проявляються у змагальності та суперництві. Дошкільники прагнуть бути кращими за інших і досягати успіхів у діяльності.

Ближче до шести років діти починають більш адекватно оцінювати свої досягнення та бачити успіхи інших. Якщо мотиви, пов'язані з прагненням до визнання, не задовольняються, і дитину постійно критикують, ігнорують або ображають, у неї можуть виникнути асоціальні форми поведінки. Діти намагаються привернути увагу негативними діями. Старші дошкільники прагнуть підтримувати позитивні стосунки з однолітками та брати участь у спільній діяльності. Мотиви спілкування з однолітками настільки сильні, що діти часто готові відмовитися від власних інтересів заради підтримки контакту.

Отже, процес розвитку довільної поведінки в дошкільному віці тісно пов'язаний із розвитком мотивації дитини, а також з її здатністю регулювати власну поведінку. Ці два аспекти розвиваються паралельно та взаємодіють. У дошкільному віці мотивація дитини стає більш різноманітною та складною, вони починають усвідомлювати свої мотиви та діяти більш цілеспрямовано. Важливу роль відіграють пізнавальні мотиви, а

також прагнення до самоствердження та визнання. Діти вчаться контролювати свої імпульси й емоції, розвивають здатність планувати свої дії та доводити їх до кінця. Важливим фактором є розвиток самоконтролю та самостійності. Різні види діяльності, такі як гра, навчання, творчість, сприяють розвитку довільної поведінки. Ігрова діяльність має особливе значення, оскільки дозволяє дітям практикувати контроль над своєю поведінкою в уявних ситуаціях. Розвиток довільної поведінки відбувається індивідуально у кожної дитини, існують відмінності в тому, як діти проявляють довільність у своїх діях. Саме в старшому дошкільному віці можна спостерігати більш виразні характеристики довільних дій. Таким чином, становлення довільної поведінки в дошкільному віці є складним і багатограним процесом, який залежить від багатьох факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теплюк А. Особливості формування довільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. Вип. 3. С. 123–127.
2. Ярич О. Довільність як головна характеристика формування вольової поведінки дитини дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2017. № 3.2. С. 84–88.

**Надія ДУДНИК,
Наталія ЛЯХ**
Дрогобич

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Сучасне суспільство перед освітянами ставить завдання у вихованні дітей, які мислять самостійно, творчо підходять до вирішення проблемних завдань, успішно шукають нові шляхи розвитку суспільства, відчують спільність взаємодії з природою, проявляють толерантне ставлення до навколишніх, відчують красу і гармонію світу. Такі завдання вимагають від науковців та педагогів-практиків спільних зусиль у виробленні